

NEPOZNATI ZAGREBAČKI BISKUP: SIGISMUND VÉMERI (1500)*

András KUBINYI — Julija ALTMANN

I

Po smrti biskupa Osvalda Thuza (1499)¹ počela je u zagrebačkoj biskupiji dulja sedišvakancija, koja je samo za kratko završena imenovanjem Sigismunda Vémerija. Do god. 1972. bila je poznata samo jedna isprava u kojoj se kraljevski rizničar Sigismund nazvao »electus Zagrabiensis«. Rizničar imenovan zagrebačkim biskupom, izdao je tu ispravu 26. I 1500.² i budući da je kralj već 12. II 1500. izdao ispravu u korist stolnog kaptola »reverendo patri domino futuro episcopo ecclesie Zagrabiensis ac egregiis Petro de Bwthka et Iohanni Podmaniczky modernis gubernatoribus episcopatus eiusdem ecclesie Zagrabiensis«, mogao je imenovani Sigismund samo vrlo kratko vrijeme biti na čelu svoje biskupije.³ Sada je arheologu budimpeštanskog povijesnog muzeja, gđi Juliji Altmann, prigodom otkapanja srednjevjekovne franjevačke crkve glavnog grada Budima, uspjelo naći nadgrobnni spomenik

* *Napomena uredništva.* Dr András Kubinyi ponudio je god. 1972. preko arhivista Ivana Filipovića obradu podataka o nepoznatom naslovnom zagrebačkom biskupu Sigismundu Vémeriju da se objavi u hrvatskom tisku. Dr. A. Ivandija je prihvatio objavljivanje tog rada i na to su dr. András Kubinyi i gđa Julija Altmann obradili pronađene podatke (prvi dio, dr. Kubinyi) i napose pronađenu nadgrobnnu ploču S. Vémerija (drugi dio, gđa J. Altmann). Prihvatili smo objavljivanje ovog rada i zbog toga što nam donosi neke podatke o još dvojici zagrebačkih biskupa iz tog vremena, o Osvaldu Thuzu (1466—1499) i o Luki Szegediju (1500—1510). — Prijevod s njemačkog jezika: M. Hrg.

¹ U novijoj mađarskoj literaturi vidi o njem: *András Kubinyi, A kincstári személyzet a XV. század második felében, u: Tanulmányok Budapest multjából 12 (1957) str. 31.* — *Erik Fügedi, A XV. századi magyar püspökök, u: Történelmi Szemle 8 (1965) str. 490.*

² Arhiv grada Bardejova (Slovačka), Isprave br. 3499. Upotrijebio sam filmski arhiv Mađarskog državnog arhiva. — Regest ove isprave objavljen je već 1910(!), ali je bio premalno zapažen: *Bárta szabad királyi város levéltára 1319—1526, izdao Béla Iványi, sv. I, Budapest 1910, str. 516, br. 3494.* (Broj regesta i isprave nije isti!)

Tekst isprave:

Prudentes et circumspecti amici nobis dilecti. Ex litteris serenissimi domini nostri regis cum presentibus vobis exhibentibus clarius intelligere poteritis, quod quamvis maiestas sua vobis in eo mandaverit, quo egregio Johanni Ossoloynczky pro certis debitis suis trecentos florenos auri ad rationem census de medio vestri sue maiestati provenire debentis dare deberetis, quorum ducentos etiam exoluissetis, centum vero adhuc nondum exolutos assereret. Et licet nos huiusmodi centum florenos eidem exoluerimus, tamen ex quo in certis rebus sue maiestatis et regni expeditionibus huiusmodi centum florenos exposuisset, rursus eodem ad rationem futuri census vestri maiestas sua per vos exolvere decrevit. Propterea rogamus vos et nichilominus de voluntate et mandato eiusdem domini nostri regis vobis committimus, quatinus acceptis presentibus eidem Johanni Ossoloynczky aut homini suo presentium ostensori prescriptos etiam florenos ad illos ducentos per vos exolutos addere et eidem modis omnibus, ut premisimus, in sortem futuri census vestri ad rationem maiestatis sue reddere et restituere velitis et debeatis, aliud nullo modo faciatis et presentes unacum prescriptis litteris maiestatis sue superinde pro vestra expeditione reservetis. Datum Bude, die dominico proximo post festum conversionis beati Pauli apostoli, anno domini millesimo quingentesimo.

Sigismundus electus Zagrabiensis
thesaurarius regie maiestatis etc.

S(igismundus) electus Zagrabiensis
manu propria

³ I. K. Tkalcic, *Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiæ.* sv. III, Zagreb, str. 1.

biskupa. (Vidi dalje u drugom dijelu ovog rada.) Natpis svjedoči da je Sigismund umro 9. veljače 1500, dalje da potječe iz kuće Wemeri (današnjim pravopisom Vémeri), da je bio kraljevski rizničar i imenovan biskupom Zagrebačke crkve, ali da je umro prije svoga biskupskog posvećenja.

Prema crkvenom pravu bio je Sigismund samo izabrani (imenovani) biskup, što znači samo to da ga je ugarski kralj imenovao biskupom. Ugarski vladari imali su pravo, što su im crkveni oci u Konstanzu potvrdili, imenovati biskupe.⁴ Promatramo li imenovanje Vémerija u vezi s kraljevskom politikom, vidjet ćemo da se ovaj »izbor« uklapa u kraljevsku politiku vođenu u popunjavanju zagrebačke biskupske stolice i uopće u odnosu na Hrvatsku i Slavoniju. Stoga moramo iscrpno obraditi život Vémerija, koliko nam je poznat.

U onim ispravama gdje se Vémeri navodi pod svojim prezimenom uvijek se latinski naziva »de Wemer«⁵ (to u prijevodu znači: iz Vémera). Budući da se njegova obitelj na nadgrobnom natpisu, koji je ukrašen obiteljskim grbom, spominje kao »domus Vemeria«, morao je potjecati iz plemićke obitelji koja je posjedovala mjesto imenom Vémer. Selo Vémer, uništeno za vrijeme Turaka, bilo je u nekadašnjoj županiji Bihar. (Danas na istočnoj granici Mađarske, u županiji Békés: selo bi trebalo biti između Méhkeréka i Ujszalonte).⁶ Selo Vémer kao i većina sela u njegovoj okolini nastavalo je malo plemstvo koje je među sobom većinom bilo u srodstvu. Tako su te maloplemićke obitelji imale dijelove posjeda i u susjednim selima. Vémeri su napr. imali posjede u srednjovjekovnoj županiji Biharskoj u Hodošu, Pántu, Remete, dalje u Buči (Bucsa), koja je tada bila u županiji Békés.⁷ Ženidbom pak došli su opet dijelovi Vémerijevih u ruke drugih obitelji. Žena Ladislava Bagdi Dana napr. bila je kći Stjepana Vémerija (1514) i tako je bila gospodarica jednog dijela u Vémeru.⁸ Vjerojatno su Vémeri u drugoj polovici 15. st. bili većinom povezani sa susjednim obiteljima Marczelháza i Mezögyáni.⁹ Nažalost sačuvano je malo isprava o obitelji Vémeri. 1458. spominje se Mikloš Vémeri sa svojim sinovima Martinom i Ivanom.¹⁰ Ivan je bio u nekom poslu poslan kao »homo regius« god. 1475.¹¹ Njegov brat Martin dolazi god. 1476. u jednoj parnici obitelji Marczelháza kao »frater condivisionalis«.¹² Nikola i njegovi sinovi morali su biti vrlo bliski rođaci biskupu, jer Sigismund i Ivan zajedno posjeduju kuću u glavnom gradu, u Budimu.¹³

Socijalni položaj ovih seoskih plemićkih obitelji nije bio mnogo viši od seljaka.¹⁴ Budući da su se mogli ženiti samo međusobno — nijedan velikaš nije davao svoje kćeri jednom »plemiću prosjaku« —, ostala im je samo jedna mogućnost socijalnog uspona: studij po kome su mogli postati činovnici ili svećenici. Tim je putem pošao i kasniji biskup Vémeri. Vjerojatno nije nikad pohađao sveučilište, ali je bio nazivan »litteratus«.¹⁵ »Litterati« su bili oni školovani ljudi koji su pohađali domaće škole i tu stekli pozna-

⁴ Usp.: *Elemér Mátyusz*, A konstanzi zsinat és a magyar főkegyuri jog, Értekezések a tóréből. Új sorozat, sv. 9. Budapest 1958.

⁵ Napr.: 2 rujna 1493: Mađarski državni arhiv, Collectio Antemohácsiana (dalje: D1.) 20051. — 26. travnja 1497: Arhiv Stolnog kaptola u Ostrogonu, Arhiv obitelji Palásthy, br. 142. (Upotrijebio sam filmsku zbirku Mađ. drž. arhiva.)

⁶ *Zsigmond Jakó*, Bihar megye a török pusztítás előtt, Településés népiségtörténeti értékezések, sv. 5. Budapest 1940, str. 387—388.

⁷ Ondje, str. 260, 317, 329. — *Dezso Csánki*, Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában, sv. I. Budapest 1890, str. 661.

⁸ Arhiv obitelji Eötvös od Vásárosnaménya. Ponudeno na prodaju Mađ. drž. arhivu. Prijateljsko saopćenje moga prijatelja Géze Erszegija, arhivista Drž. arhiva.

⁹ Marczelháza: v. napr. dolje bilj. 12. Mezögyáni: *Jakó*, nav. dj. str. 329, D1. 23348.

¹⁰ D1. 44892.

¹¹ D1. 17638.

¹² D1. 74620.

¹³ D1. 20051.

¹⁴ Usp. *István Szabó*, a falurendszer kialakulása Magyarországon (X—XV. század), Budapest 1966, str. 149.

vanje ugarskog običajnog prava. U kraljevskim službama i na sudovima bili su potrebni »litterati« nego profesori sveučilišta.¹⁶ Vémeri je imao sreću što je jedan njegov rođak (ili najmanje susjed) Ladislav Marczelházaí već prije živio u glavnom gradu. Marczelházaí je bio kanonik zbornog kaptola u Budimu, god. 1460. s 28 godina dobio je službu dekana a od 1464. do 1479. imao je službu kustosa u kaptolu.¹⁷ Ladislav Karai, prepošt kaptola bio je od 1468. kraljev tajnik, kasnije podkancelar i personal,¹⁸ a kasniji rizničar kralja Matije Korvina Orbán Nagylucesei imao je nadarbinu u Starom Budimu.¹⁹ Marczelházaí je imao dakle mogućnost svoje rođake ili znance iz Bihara preporučiti za neku službu na kraljevskom dvoru. Možda je kustos Marczelházaí doveo i Mateja Mezőgyánija, kasnije protonotara kraljevskog suda,²⁰ u kraljevsku službu. Mezőgyáni je počeo tok svoje rizničke službe 1480. kao podkomornik solne komore u Košicama (Slovačka),²¹

Po svoj je prilici i Vémeri bio u početku financijski službenik. Sačuvana je jedna isprava iz god. 1497. u kojoj neki plemić izjavljuje da je dužan kraljevskom rizničaru Sigismundu Vémeriju 200 zlatnika. Vémeri mu je tu svotu posudio još za vlade kralja Matije Korvina (umro 1490) zato da se otkupi iz zatvora tadašnjeg rizničara Orbana Nagyluceseija.²² Da bi Vémeri mogao imati vezu s plemićem zatvorenikom rizničarevim, morao je biti u dobrim odnosima s Nagylucesejem. I prema kasnijoj karijeri Vémerijeva može se pretpostaviti da je već prije 1490. bio na službi u riznici. Nije isključeno ni to da je radio kao notar u kraljevskoj kancelariji.

Daljnji podatak o Vémeriju imamo 2. rujna 1493. Prema ispravi »venerabilis et egregius magister Sigismundus de Wemer commendatarius prepositure sancte Crucis de Lelez necnon canonicus ecclesie Agriensis regius vicethesaurarius« — i u ime isto tako naslovljenog »egregius« Ivana Vémerija — prodaje svoju kuću u predgrađu Budima za 350 zlatnika kraljevskom kancelaru Tomi Bakóczy i njegovim rođacima (precima obitelji Erdödy). Gradsko vijeće u Budimu izdalo je ispravu i sa svoje strane poklonilo kancelaru neizgrađeno gradilište uz Vémerijevu kuću, da može sagraditi konjušnicu za svoje konje i kola.²³ Ovaj izvor je za nas vrlo poučan. Već iz naslova Vémerijeva može se mnogo zaključiti. On je imao pravo na naziv »venerabilis«, odnosno »magister«, kao opat u Lelezu, odnosno kanonik stolnog kaptola u Egeru. Naslov »egregius« nosili su naprotiv samo laici. Tako su nazivani viši kraljevski činovnici, koji nisu pripadali velikaškom staležu, i bogatiji plemići.²⁴ Vémeri je dakle imao doduše nadarbinu u stolnom kaptolu, bio je nadalje upravitelj vrlo bogatog posjeda samostana premonstratenzá,²⁵ ali ipak još nije bio svećenik. Vémeri koji je potjecao iz siromašne, maloplemičke okoline, morao je već biti poprilično bogat kad se i njegovu

¹⁵ 1495: per Sigismundum prepositum de Lelez dicatorem. *Johann Christian von Engel, Geschichte des ungarischen Reiches und seiner Nebenländer*, Bd. I. Halle 1797, str. 144.

¹⁶ Usp. *András Kubinyi*, Polgari értelemiség és hivatalnokrétege Budan és Pesten a Hunyadi-és Jagello-korban, u: *Levéltári Közlemények* 39 (1969), str. 205—231. — *György Bonis*, A jogtudó értelemiség a Mohács előtti Magyarországon, Budapest 1971.

¹⁷ *András Kubinyi — Erik Fügedi*, A budai káptalan jegyzőkönyve, u: *Történeti-sztatsztikai-évkönyv 1967—1968*, Budapest 1970, str. 19.

¹⁸ *Bonis*, nav. dj. str. 228—229, 255.

¹⁹ *Kubinyi-Fügedi* nav. dj. str. 18, 21, 23. — Nagylucesei je držao beneficij lektora, dok je Marczelházaí bio kustos.

²⁰ *Bonis* nav. dj. str. 362.

²¹ *Kubinyi*, A kincstári személyzet nav. dj. str. 43, bilj. 128.

²² Vidi u bilj. 5 citiranu ispravu iz 1497.

²³ Dl. 20051.

²⁴ Usp. *Erik Fügedi*, A 15. századi magyar arisztokrácia mobilitása, *Történeti statisztikai kötetek*, Budapest 1970, str. 8—9.

²⁵ *Bernát Lajos Kumorovitz*, A leleszi konvent oklevéladó működése 1569-ig, posebni otisak iz Turul, god. 1928. Budapest 1928, str. 10. — Isti, A leleszi prépostság tagjai és hiteleshelyi személyzete 1569-ig, u: *Szent Norbert Emlékönyv, Gödöllő 1934*, str. 28—29. Nikad nije nosio redovničku odjeću.

rođaku priznaje naslov »egregius«, kad je nadalje posjedovao prilično skupu kuću u glavnom gradu. Na prodaju kuće nije ga prisilila nužda, već se vjerojatno htio dopasti kancelaru. Vjerojatno mu je Bakócz darovao i stolnu nadarbinu (kanonikat, op. prev.) u Egeru, kao tamošnji naslovni biskup.

U toj ispravi iz 1493. vrlo je značajno da je Vémeri kraljevski podrizničar. Rizničku je službu kralj Matija Korvin šezdesetih godina reorganizirao. Svi kraljevski prihodi — osim kraljevskih posjeda — podloženi su teoretski rizničaru koji njima upravlja po svojim »familiares«. »Familiaritas« bila je u ugarskom feudalizmu oblik vazalskog odnosa. »Familiaris« je svome gospodaru polagao zakletvu vjernosti, primao je od njega svoju plaću, ali veza između gospodara i familiarisa imala je privremen značaj. U srednjovjekovnoj ugarskoj upravi kralj je imenovao samo vrhovne službenike, niža mjesta u službi popunjavali su familiares tih vrhovnika. Zato kad je kralj nekog otpustio iz službe, mijenjalo se i niže osoblje. Iznimka je bila samo riznička služba. Vjerojatno se nije moglo izgubiti u upravi kraljevskih financija prokušane stručnjake te su tako »familiares« bivših rizničara većinom ostajali u službi, iako je i nasljednik namjestio i pokojega od svojih »familiares«. ²⁶ Moramo još kratko napomenuti da su dvojica rizničara kralja Matije istovremeno — bar kroz nekoliko godina — obnašali čast slavonskih banova. (Pjesnik Janus Pannonius — Ivan Česmički — i Ivan Ernušt; Ivan Thuz i Emerik Zapolja (Zápolyai) bili su najprije rizničari, a istom poslije banovi.) ²⁷

Vémeri je bio zamjenik drugog rizničara kralja Vladislava II (1490—1516): Luke Szegedija. Ovaj — građanski sin iz Segedina (Szeged) — mogao je biti približno istih godina i kolega Vémerijev. Prvi podatak označuje ga kao »conservator-a« kraljevske kancelarije, ali već iduće godine stupio je u rizničku službu: kao »familiaris« Nagylucseija ostao je u njegovoj službi do smrti kralja Matije (i do kraja službe Nagylucseija). Nemamo doduše podataka, ali pretpostavljamo da je i dalje bio u službi pod njegovim nasljednikom. Taj je bio zagrebački biskup Osvald Thuz, brat bivšeg rizničara i bana Ivana Thuzia i prijatelj Ivana Česmičkog. Vladislav II imenovao je 1492. Szegedija, već kao bosanskog biskupa, za rizničara. Još za vrijeme svoje službe postao je čanadskim biskupom. Službu rizničara vršio je do 30. siječnja 1494. God. 1500. imenovan je zagrebačkim biskupom i time nasljednikom dvojice svojih drugova: Osvalda Thuzia i Sigismunda Vémerija. K tome ga je kralj 1502. postavio za glavara kraljevskog suda. (Bio je dakle »personalis praesentiae regiae in iudiciis locumtenens«). ²⁸

Vémeri je vjerojatno još u vrijeme Nagylucseija surađivao sa Szegedijem u rizničkoj službi i zato ga je biskup Luka postavio svojim zamjenikom. Nasljednik Szegedija postao je Sigismund Ernuszt, sin bivšeg rizničara i bana Ivana Ernuszta, biskup u Pečuhu. ²⁹ Vémeri nije doduše ostao podrizničar, ali nije ni istupio iz kraljevske financijske uprave. 1494. povjereno mu je ubiranje poreza od erdeljskih Sasa, a 1495. bio je zakupnik poreza u županijama Požun (Bratislava) i Mošon (Moson). ³⁰ Tada ga računska knjiga rizničara Ernuszta navodi kao »Sigismundum literatum prepositum de Lelez«. ³¹ Kad se 1496. Ernuszt zbog pronevjere morao zahvaliti na službi,

²⁶ *Elemér Mályusz*, A magyar társadalom a Hunyadiak korában, u: Mátyás király emlékkönyv, sv. I, Budapest o. J., str. 322. — *Kubinyi*, A kincstári személyzet op. cit. str. 25—29.

²⁷ *Kubinyi*, A kincstári személyzet op. cit. str. 29—31.

²⁸ Ondje, str. 31 i 41. bilj. 96—101. Dosađašnja literatura ga naziva Luka Kothrar ili Luka Barathin. Oba imena su kriva. — Usp. još Bonis, op. cit. str. 335—336.

²⁹ 30. siječnja 1494. bio je biskup Luka riješen službe rizničara i biskup Pečuha imenovan rizničarom. Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde, (24), str. 367—68.

³⁰ Engel op. cit. sv. I, str. 52, 144.

³¹ V. gore bilj. 15.

³² *Antonius de Bonfinis*, Rerum Ungaricarum Decades, (Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum, saeculum XV.) izd. I. Fogel, B. Iványi i L. Juhász, sv. IV. dio I. Budapest 1941, str. 272. (Decas V. Liber V.) — O pronevjenju Ernuszta vidi ondje i str. 275.

Vémeri je imenovan njegovim nasljednikom. Bonfini, talijanski povjesničar kraljeva Matije i Vladislava naziva ga tom zgodom: »Sigismundus prepositus, homo et litterarum et rationum erarii non ignarus».³² Možda bi se ta rečenica mogla tako tumačiti da je on ranije radio i u knjigovodstvu riznice. Prema navedenom Bonfinijevom djelu uz njega je postavljen i neki Mikloš, brat biskupa u Njitri, Antuna Sankfalvi (kao zamjenik?). Ispravama ne možemo dokazati podrizničarstvo Mikloša Sankfalvija Zele, znamo samo da je kasnije bio kraljev tajnik.³³

Već gotovo kroz 20 godina rizničku službu vršili su uvijek biskupi, a Vémeri to nije bio. On je još uvijek doduše naslovni opat Lelesza, ali u stvarnosti bio je svjetovni upravitelj (komendator). (U jednoj ispravi iz 1497. još ima naslov »egregius«).³⁴ Budući da Vémeri još nije bio biskup, a nije potjecao iz ugledne obitelji, čini se da su nastale teškoće s njegovim imenovanjem za rizničara. Ernszt se zadnji put naziva rizničarom 9. svibnja 1496,³⁵ ali u jednoj kraljevskoj ispravi navodi se još 11. lipnja kao predlagač (relator), dakako bez naslova rizničara.³⁶ Može biti da kancelarija samo iz nepažnje nije navela taj naslov, jer je nevjerojatno da bi Ernszt nakon svoga pada mogao još posredovati pri nalogu za izdavanje isprave. A dva dana kasnije, 13. lipnja, Sigismund, opat Lelesza, izdaje namiru za uplaćeni porez gradu Bardejova (Slovačka).³⁷ 18. srpnja potvrđuje Sigismund, opat Lelesza, da je u kraljevo ime podigao neki zajam.³⁸ Ove dvije isprave pokazuju da je Vémeri stvarno preuzeo poslove rizničara, ali nije još smio nositi taj naslov. No budući da ravnatelj »ministarstva financija« ipak mora imati službeni naslov on se kasnije naziva »administrator proventuum regalium«, dakle upravitelj kraljevskih prihoda. Prvi spomen ovog naslova našao sam u ispravi od 7. ožujka 1497.³⁹ Stvarno pak je bio rizničar i njegova zamjenika kralj naziva podrizničarom.⁴⁰ Nije sam doduše još nosio naslov rizničara, a ipak je u ispravi samostana u Ságu nazvan »supremus thesaurarius regie maiestatis«.⁴¹ (Suprotno tome istina je da češki kancelar u pismu od 13. listopada 1497. spominje »gospodina Sigismunda, podrizničara«.⁴²

Ugled Vémerija brzo se učvrstio. Nakon službe od godine i pol smije — a da još nije postao biskup — konačno primiti naslov rizničara. 15. siječnja 1498. još je administrator, ali već 14. veljače sam se naziva⁴³ rizničarom, a 24. veljače takvim ga naziva i kralj.⁴⁴ Istina, njegova ga vlastita riznička kancelarija nepažnjom 13. ožujka 1498. naziva administratorom,⁴⁵ ali od tada do smrti uvijek se služio naslovom rizničara.

Od njegovih nadarbina ništa ne čujemo o njegovu kanonikatu u Egeru. Vjerojatno se na njem zahvalio, premda je i dalje imao dobre odnose s kancelarom i egerskim biskupom. 1495. je naime Vémeri u egerskoj biskupiji uzeo u zakup vinsku desetinu u Ermödu za 100 forinti, u Szikszou za 210.

³² Bonfini, op. cit. str. 317.

³⁴ Egregio Sigismundo de Wemer supremo thesaurario regie maiestatis, v. u bilj. 5 citiranu ispravu iz 1497. — Usp. još bilj. 25.

³⁵ Arhiv grada Bratislave, Isprave, br. 4045. (Upotrijebio sam filmsku zbirku Mađarskog državnog arhiva. Stari broj: 2171.)

³⁶ Dl. 20449.

³⁷ Arhiv grada Bardejova br. 3281. U registima *Iványija* (usp. gore bilj. 2) br. 3276.

³⁸ Ondje br. 3283. Kod *Iványija* br. 3278.

³⁹ Arhiv grada Bistritsa (Rumunjska), Isprave br. 195. (Mađar. drž. arhiv. Filmski arhiv.)

⁴⁰ Usp. navedene podatke u: *Jozsef Fogel, II. Ulászló udvartartása (1490.1516)*, Budapest 1913, str. 55, bilj. 4—5 i *Kubinyi, A kincstári szemelyzet* op. cit. str. 43, bilj. 133.

⁴¹ Vidi gore bilj. 34. — Sam palatin, kao zastupnik vladara koji je otputovao u Češku, piše 30. travnja 1497. u stvari poreza: iuxta informationem venerabilis domini Sigismundi prepositi thesaurarii sue maiestatis. Arhiv grada Bratislave, Isprave br. 4065. (Mađ. drž. arhiv, Filmska zbirka. Stari broj isprave 2187.)

⁴² Dl. 37716.

⁴³ 15. siječanj: Dl. 20641. 14. veljača: Arhiv obitelji Erdödy u Vépu. Mađ. drž. arhiv, 53. doboz, 5 tekercs, 76. szam. —

⁴⁴ 24. veljača: *Történelmi Társ* (1907) str. 442—443.

⁴⁵ Arhiv grada Bardejova, Isprave br. 3373. (Kod *Iványija* v. gore bilj. 2, br. 3369.)

ali je za Szikszó platio samo 90 forinti. U računu ne naziva se kanonikom stolnog kaptola, nego opatom Lelesza. Budući da nigdje ne čitamo da bi bio opomenut da plati, vjerojatno je od biskupa Bakócza dobio ovu desetinu samo formalno u zakup.⁴⁶ Opatiju u Leleszu je naprotiv posjedovao ili do svog imenovanja za biskupa ili dapače do svoje smrti. Zadnji put je nazvan opatom Lelesza 2. prosinca 1499.⁴⁷ Međutim je dobio i drugu, vrlo značajnu nadarbinu: opatiju Budafelhéviz. (Budafelhéviz bio je predgrađe glavnoga grada Budima.) Ovu opatiju uživali su uvijek viši kraljevski službenici: tako biskup i kraljevski kancelar Filipec, a njegov nasljednik bio je već spomenuti zagrebački biskup i kraljevski rizničar Osvald Thuz.⁴⁸ Vrlo je interesantno da je Thuz još prije svoje smrti predao opatiju Vémeriju. Vémeri je naime već 6. rujna 1498. izdao ispravu kao opat Budafelhéviza.⁴⁹ a Thuz je umro istom 1499. Možda bismo smjeli pomisliti na neku užu vezu između Thuzi i njegova nasljednika u opatiji, u rizničkoj službi i u zagrebačkoj biskupiji.

Isprave, sačuvane o njegovoj službenoj djelatnosti, pokazuju da su kraljevske financije bile u prilično lošem stanju. Vémeri je kao rizničar raspolagao samo s istim prihodima kao njegovi neposredni prethodnici i njegovi nasljednici. Jedina iznimka bili su rudnici soli u Máramarosu i njima pripadne solne komore. Njih je držala u posjedu udovica kralja Matije Korvina Beatrica Aragonska. 5. studenoga 1497. naredio je kralj Vladislav II da ljudi njegova administratora, opata Sigismunda, zaplijene ta dobra, te da Vémeri dalje upravlja rudnicima i komorama.⁵⁰ Vrlo je vjerojatno da je tu zapljenu kralju savjetovao njegov administrator. Djelatnost Vémerija u riznici nije se razlikovala od službe njegovih prethodnika. On je najveći izvor prihoda, od Sabora (Diaeta) odobren porez, zvan »subsidiium« odnosno »contributio«, davao ubiračima poreza, »dicatores et exactores«, da ga razrezuju i utjeruju, davao je poreznicima (»dicatores«) potvrde za porezni novac ubran, ali još ne predan u riznicu.⁵¹ Kad bi kralj⁵² ili u njegovoj odsutnosti palatin⁵³ htio

⁴⁶ *Kabos Kandra*, Bakócs-codex vagy: Bakócs Tamás egri püspök udvartartási számadó-könyve 1493—6. évekről, u: Adatok az egri egyházmegye történelméhez, sv. II. Eger 1888, str. 387, 389.

⁴⁷ U jednoj naredbi, izdanoj upravitelju solne komore u Máramarosu, Dl. 71071: »ad relationem venerabilis Sigismundi prepositi de Lelez etc. Thesaurarii regie maiestatis«.

⁴⁸ *Ede Reiszg*, A jeruzsálemi Szent János-lovagrend Magyarországon, sv. II. Budapest 1928, str. 31. — *András Kubinyi*, Budafelhéviz topográfija és gazdasági fejlődése, u: Tanulmányok Budapest múltjából 16 (1964), str. 117.

⁴⁹ Dl. 46447. — Odreknuce Thuzi može biti osnovano na tom što je zakonskim čl. 56. sabora sazvanog za Jurjevo 1498. zabranjeno biskupima i drugim prelaticima posjedovati dva ili više beneficija. *Corpus iuris Hungarici*. Magyar Törvénytar 1000—1895, milenijsko izdanje, Budapest 1899, str. 626. Ali treba spomenuti da je ovaj zakon obvezivao i Vémerija: ni on nije smio posjedovati dvije opatije. Cl. 58. istog zakona — ukoliko bi bio proveden — bio je još sudbonosniji za rizničara: (Isto izdanje, str. 628.) »Quia plures clerici, preposituras, et abbatias regulares habentes, qui in habitu laicali, vel seculari, per plures annos proventus huiusmodi ecclesiarum exhauriunt, et tandem locupletes effecti; in blasphemiam illius ordinis, vel matrumonia contrahunt, vel autem saeculares presbyteri efficiuntur, et sic bona ecclesiarum consumunt«. Zato zapovijeda zakon da takvi klerici u roku od godine dana obuku redovničko odijelo. Vémeri je bio jedan od takvih redovničkih opata koji je kao laik držao premonstratsku opatiju i time postao bogat. Cl. 32. zakona od god. 1500. morao je ovu odredbu ponoviti u oštrijoj formi. (Ondje str. 662.) — Dva Vémerijeva beneficija bila su i u protivnosti i s kanonskim pravom. Zato je on 23. svibnja 1497. podnio Papi molbu, da mu dopusti uz opatiju Lelesz držati još dva beneficija, jer iz dohodaka opatije nije mogao plaćati toliko službenika koliko je to tražio njegov državni položaj. *Pál Tóth-Szabó*, Magyarország a XV. század végén a papai supplicatiok világánál, u: Századok 37 (1903) str. 14—15. Naravno da mu je Papa dopustio.

⁵⁰ *Acta vitam Beatricis reginae Hungariae illustrantia*. Izdao Albert Berzeviczy, Mon. Hung. Hist. sv. 1/39. Budapest 1914, str. 371—372.

⁵¹ Dl. 24384.

⁵² Napr. 7 ožujka 1497. piše Vémeri gradu Bistrici u Sedmogradskoj: »mandatum et voluntatem serenissimi domini nostri regis ec litteris sue maiestatis manuscripte (!) et cirograffo sue maiestatis obsignatis cum presentibus vobis exhibentibus clare intelligere poteritis. . .« Arhiv grada Bistrice (Bistrita, Rumunjska), Isprave br. 195. Dalje zapovijeda da grad plati poreze poglavaru solne komore u Sedmogradskoj.

⁵³ 24. travnja 1497. zapovijeda kralj iz Praga da građani Bardejova imaju administratoru Vémeriju isplatiti porez od 1000 zlatnika. Nekoliko dana kasnije izdao je palatin kao namjesnik odgovarajuću odredbu. 6. svibnja poslao je Sigismund gradu kraljevu i palatinovu naredbu uz svoju vlastitu. Konačno je izdao 28. svibnja namiru na 400 forinti. To je značajno za porezni moral građova u vrijeme Jagelovića. Arhiv grada Bardejova, br. 3310, 3311, 3313, 3314. (Kod *Iványija*, Regesti br. 3301, 3306, 3308, 3309, s nekim pogreškama u datiranju.)

dobiti novaca od gradova koji su pripadali kraljevskoj komori, pisao bi on građanima, novac bi dao ubrati od svojih činovnika⁵⁴ i izdavao za nj namiru u svoje ime.⁵⁵ Isto je tako davao priznanice tridesetničarima (dakle pograničnim carinicima).⁵⁶ Njegova je zadaća bila pribaviti novac kralju i tada kad su bili iscrpljeni svi financijski izvori. U tom je slučaju podizao zajmove i obvezivao se na isplatu većinom s pozivom na kasniju uplatu iz nekog redovnog izvora prihoda. Nije vjerojatno slučajno da je često posuđivao novac od kancelara Tome Bakóczy koji je u međuvremenu postao ostrogonjski nadbiskup.⁵⁷

Njemu podređeni činovnici bili su većinom isto tako familiars kao je on sam bio prije. Bilo ih je među činovništvom nekoliko prilično bogatih koji su pripadali srednjem plemstvu,⁵⁸ zatim nekoliko građana,⁵⁹ ali većina ih je bila iz malog plemstva kao i on sam.⁶⁰ S obzirom na to moramo posebno spomenuti jednoga njegova rođaka, Benedikta Vémeri. Vrlo je značajno da je tom rođaku predao značajnu⁶¹ zagrebačku tridesetnicu⁶² i — možda s tim zajedno — Benedikt Vémeri je dobio kapetaniju u Senju.⁶³ Čini se da su neki izvori prihoda davani u zakup, u tom slučaju zakupnik naravno nije bio familiaris rizničara.⁶⁴ Budući da su kraljevski gradovi bili ovisni o rizničaru, kraljevska je kancelarija izdavala isprave u stvarima gradova »ad relationem domini thesaurarii.«⁶⁵ Tako je kralj podijelio povlasticu za sadjmove gradu Segedinu (Szeged) »ad relationem venerabilis Sigismundi prepositi thesaurarii.«⁶⁶

Isprave i službeni spisi koje je izdavala riznica za vrijeme rizničke službe Vémerija nose iste značajke kao i njegovih prethodnika. Svi spisi su izdani u ime rizničara (administratora).⁶⁷ Preostala su otvorena pisma (patentes), najveći dio njih su namire. Počinju riječju »nos« i imenom rizničara.⁶⁸ Jedno pismo izdao je Vémeri bez riječi »nos« ali s vlastoručnim potpisom. U njem dopušta građanima grada Bardejova (Slovačka) da od svog poreza smiju 200 forinti upotrijebiti za popravak svojih gradskih zidova.⁶⁹ No većina spisa izdanih od riznice izdana je u obliku »litterae clau-

⁵⁴ Vidi dvije upravo navedene bilješke. — U financijskim poslovima izdavana su ponajviše dva pisma, jedno kraljevo i drugo rizničarevo. Ovo je služilo kao izvršna naredba: ako u tom poslu nije izdana nikakva rizničareva isprava, sam je kralj opozivao svoje pismo. Usp. *András Kubinyi*, A királyi kincstartók oklevéladó müködese Mátyáástól Mohácsig, u: *Levéltari Közlemények* 28 (1958) str. 57.

⁵⁵ Arhiva grada Bardejova, Isprave br. 3281, 3283, 3314, 3396, 3402, 3432, (kod Iványija brojevi regesta 3276, 3278, 3309, 3393, 3399, 3429.) — Za slučaj grada Prešova (Slovačka): *Archivum liberae regiaeque civitatis Eperjes 1245—1526*, izd. *Béla Iványi*, Acta litterarum ac scientiarum reg. universitatis Hung. Francisco-Josephinae, Sectio: Juridico-politica, To. II/1a. Pars secunda, Szeged 1932, br. 757, 785, 787.

⁵⁶ *Jenő Hazi*, Sopron szabad királyi város története, sv. I/6, Sopron 1928, str. 188—189.

⁵⁷ Privatni arhiv Stolnog kaptola u Ostrogonu, lad. 49, sv. 10, br. 25.

⁵⁸ Tako napr. Benedek Kistapolcsányi, Steuereinnehmer des Komitats Bars, Dl. 24384, — János tharczai, Salzkammergraf in Siebenbürgen, Quellen zur Geschichte Sibenburgens, Bd. I. Nagy Szeben 1880, str. 251. — Jedini velikaš u njegovoj službi bio je Miklós Széchy, zakupnik tridesetnice u Slavoniji (Zagreb), Dl. 25384, *Tkalčić* op. cit. sv. II, str. 513.

⁵⁹ Tako napr. bivši sudac u Sibiu (Rumunjska), Nikola Prol, Salzkammergraf von Siebenbürgen. Quellen zur Gesch. Sieb. op. cit. Bd. I. str. 183, 217, 220—222, 225, 228, 236, 241—242, 251. itd.

⁶⁰ Albert Kákonyi, Münzkammergraf in Nagybánya (Baia Mare, Rumunjska), Dl. 46452. — Benedek Herendi, Steuereinnehmer der Siebenbürger Sachsen, Quellen zur Gesch. op. cit. sv. I, str. 231, 242 itd.

⁶¹ *András Kubinyi*, Die Städte Ofen und Pest und der Fernhandel am Ende des 15. und am Anfang des 16. Jahrhunderts, u: *Der Aussenhandel Ostmitteleuropas 1450—1650*. Die ostmitteleuropäische Volkswirtschaften in ihren Beziehungen zu Mitteleuropa, izd. Ingomar Bog, Köln Wien 1971, str. 368. Preko slavonjskih tridesetnica išlo je tih godina 33,3% ugarske vanjske trgovine.

⁶² Zajedno sa Széchyjem, *Tkalčić* op. cit. sv. II, str. 513.

⁶³ Dl. 37730.

⁶⁴ Tako je kralj Vladislav II 6. lipnja 1499. bratislavsku i šopronsku trideseticu iznajmio Imreu Czoboru za 6500 forinti. Dl. 20689.

⁶⁵ *Kubinyi*, A királyi kincstartók op. cit. str. 54—58.

⁶⁶ *Janos Reizner*, Szeged város története, sv. IV, Szeged 1900, str. 89—90.

⁶⁷ Vidi moju studiju o pismenoj djelatnosti rizničara: *Kubinyi*, A királyi kincstartók. . . op. cit. str. 35—60.

⁶⁸ Vidi gore, bilj. 55.

sae«, dakle kao zatvorena pisma. To su nalozi podređenim organima,⁷⁰ ili gradovima⁷¹ itd. U tim je slučajevima njegov notar stavio intitulaciju rizničara u obliku potpisa na kraj pisma. Osobit oblik ovih »litterae clausae«, primjenjivan samo u rizničkoj službi, bio je kad su imale dva potpisa. Lijevi je napisao pisar, a služio je kao intitulacija, dok je desni bio vlastoručni potpis rizničara.⁷²

22. prosinca 1499. Vémeri je zadnji put nazvan opatom,⁷³ i — kako smo vidjeli — 26. siječnja 1500. izdao je jedinu ispravu u kojoj se naziva naslovnim biskupom Zagreba.⁷⁴ Time je postao nasljednikom Osvalda Thuza koji je upravljao ovom biskupijom 33 godine:⁷⁵ mogao je dakle slijediti Thuza ne samo kao rizničar ili opat Budafelhévíza. Ovo nasljedstvo, čini se, nije išlo vrlo lako. Thuz je svoju oporuku načinio već gotovo 9 mjeseci ranije. 15. travnja 1499. i njome ostavio prilično velike svote za popravak pograničnih tvrđava. Izgleda da su se odnosi Thuza i Vémerija pomutili nakon što se zagrebački biskup odrekao Budafelhévíza, jer je ovaj u oporuci zabranio te novce predati rizničaru.⁷⁶ Ipak je kralj (i vjerojatno Vémeri u njegovo ime) posudio od tog novca 4.000 forinti od izvršitelja oporuke i vrhovnog kapetana Józse Soma. 20. listopada naredio je kralj svome rizničaru da najkasnije za 20 dana mora vratiti ovu svotu iz poreza sedmogradskih Sasa. Ako Som ne dobije do tada novac, ima pravo zaposjesti opatiju Budafelhévíz, koja pripada rizničaru, nadalje sve beneficije i posjede Vémerija i tako ih dugo držati dok ne bude naplaćen dug iz njegovih prihoda.⁷⁷

Ne znamo kakvu je djelatnost Vémeri za kratko vrijeme svoga naslovnog biskupovanja razvio u svojoj biskupiji. Ali iz jedne isprave mogli bismo možda zaključiti da je njegov stolni kaptol imao s njime stanovite poteškoće. Spomenuli smo već ispravu koju je kralj Vladislav II izdao 12. veljače 1500. u korist stolnog kaptola.⁷⁸ U njoj se zabranjuje budućem biskupu i sadašnjim upraviteljima biskupije da se, u slučaju da kanonik umre bez oporuke, miješaju u pitanje ostavine, jer kaptol ima pravo razdijeliti ostavinu svoga mrtvog sučlana.⁷⁹ Ova je isprava bez sumnje izdana kao rezultat kaptolske molbe. Nije baš vjerojatno da bi u Zagreb stigla ne samo vijest o smrti biskupa, nego i odanle došla delegacija stolnog kaptola u Budim već tri dana nakon smrti nadpastira i postigla izdavanje kraljevske isprave. Vjerojatnije će biti da su kanonici htjeli izmoliti kraljevu zaštitu već protiv Vémerija, a budući da je on međutim umro, isprava je izdana u spomenutom obliku. Možemo dakle pretpostaviti da je u Budimu u vrijeme Vémerijeve smrti boravila delegacija njegova stolnog kaptola. Može biti i to da su oni došli pozdraviti svog novog nadpastira, a da su pitanje ostavine dali potvrditi samo za svoju sigurnost. Ako je naša pretpostavka ispravna, moramo prihvatiti prisustvovanje zagrebačkih kanonika pri ukupu.

Njegovim nasljednikom u zagrebačkoj biskupiji — kako smo već vidjeli — imenovan je Szegedi, kome je Vémeri bio zamjenikom.⁸⁰ Službu pak rizni-

⁶⁹ Arhiv grada Bardejova br. 3373. (Kod *Iványija* br. 3369.)

⁷⁰ Arhiv obitelji Révay, Fr. div. fam. F. CV, 23. svibanj 1499. (Filmska zbirka Mađarskog državnog arhiva).

⁷¹ V. gore, bilj. 2.

⁷² *Kubinyi*, A királyi kincstartók . . . op. cit. str. 42.

⁷³ V. gore, bilj. 56.

⁷⁴ V. gore, bilj. 2.

⁷⁵ V. gore, bilj. 1.

⁷⁶ *Tkalčić*, op. cit. sv. II, str. 516-521.

⁷⁷ Dl. 88843: »Nam alioquin eidem comiti (scil.: Josa de Som comiti Themesiensi) facultatem et auctoritatem dedimus damusque et concedimus per presentes, ut si eidem huiusmodi pecunias (!) non restitueris, preposituram tuam predictam atque alia omnia beneficia et universa bona tua secularia ac res ubique eas reperire poterit pro se occupare . . . possit. »Kralj je pisao ovo pismo: »venerabili Sigismundo preposito de superioribus calidis aquis Budensibus thesaurario nostro«.

⁷⁸ V. gore, bilj. 3.

⁷⁹ Ondje.

⁸⁰ V. gore, bilj. 28.

čara dobio je bivši podrizničar kralja Matije Ivan Bornemisza.⁸¹ Pod Vémerijem on je služio kao poglavar solne komore u Sedmogradskoj.⁸²

Članovi obitelji biskupa Vémerija često će se spominjati.⁸³ Nije slučaj kad 1520. čitamo o Györgyu Vémeriju Horvatu. Ovaj s nadimkom Horvat (u ispravi Horwath), dakle »Hrvat«, spomenuti Vémeri posjeduje s nekim Mezögyánijem mitnicu u biharskoj županiji.⁸⁴ Ovaj nadimak pokazuje da je Obitelj Vémeri imala veze s Hrvatskom: naravno preko biskupa. Benedikt Vémeri, u Zagrebu i Senju zaposleni rođak biskupov, ostao je u kraljevskoj službi. O njemu čujemo 1516: bio je kraljev »aulicus« i u tom svojstvu povjeren mu je zapljena posjeda prvostolnog kaptola u Ostrogonu. (Ova mjera naređena je u jednom carinskom sporu). Tada je Vémeri stanovao u selu Keszi, u blizini glavnog grada, gdje je bio posjednik.⁸⁵

Imenovanje rizničara Vémerija za biskupa u Zagrebu treba logički uklopiti u kraljevsku ugarsku politiku koja je vođena iz osvojenja Bosne (1463). Više banova koji su postavljeni na čelo hrvatskih zemalja ili zagrebački biskupi bili su rizničari, odnosno bivši rizničari, dakle ne neiskusni ljudi u novčanim poslovima. Takvi su bili potrebni, jer riznica nikad nije imala dosta novaca za obranu južnih granica. Rizničari koji su u isto vrijeme banovi ili biskupi osobno su zainteresirani da posade pograničnih tvrđava dobiju svoju plaću. Može se vrlo dobro shvatiti da je vojskovođa i za razničara i bana imenovani vesprimski biskup Petar Berislavić (1513) bio vrlo neraspoložen kad nije bio premješten u Zagreb.⁸⁶

II

Za vrijeme obnove budimske tvrđave započeta je god. 1971. novogradnja razorenog gradskog kazališta (Budapest, I, Színház G. 1—3).

Gradski muzej budimpeštanskog Povijesnog muzeja mogao je za vrijeme izvođenja zemljanih radova istraživati franjevačku crkvu i samostan posvećen sv. Ivanu evanđelistu.

Osnutak crkve može se postaviti prema povijesnim podacima između god. 1260. i 1270,⁸⁷ a to je potvrdio i nađeni materijal. Na srednjevjekovno značenje crkve i samostana vrlo je povoljno utjecala blizina kraljevskog dvora, a ipak nije nam sačuvan nikakav pismeni spomenik koji bi nam opisao zgradu. Znamo da je ovdje održano više redovničkih kapitula⁸⁸ i da se među zidinama čuva nadgrobni spomenik Andrije III (IV), zadnjeg kralja iz kuće Arpadove.⁸⁹

Crkva je u tursko vrijeme služila kao mošeja (džamija)⁹⁰ i prigodom

⁸¹ *Kubinyi*, A kincstári személyzet op. cit. str. 27, 31.

⁸² *Beke Anial*, Az erdélyi káptalan lelváltára Gyulafehérvárott, u: *Történelmi Tár* (1890) str. 364, br. 381. (6. veljače 1500, tri dana prije smrti rizničara.) — 1. ožujka 1500. već je Bornemisza bio rizničar: *Házi* op. cit. sv. 1/66, str. 192.

⁸³ *Usp. Jakó*, op. cit. str. 189—190, 238, 260, 317, 329, 387.

⁸⁴ *Dl.* 23348.

⁸⁵ Kraljevski nalog koji nalaže izručenje konfisciranih posjeda upravljen je kraljevskom »aulicus« — u Benediktu Vémeriju. *Az Esztergomi Főkáptalan fekvő, s egyeb birtoakaira vonatkozó Okmányok Tára*, Pest 1871, str. 45. — Ostrogonski kanonici, koje je kaptol poslao kraljevskom vijeću s molbom za oprostjenje i zbog izručenja, izvješćuju kući 30. studenoga 1516: »Iam habemus litteras regias super remissione bonorum ad Benedictum Wemery et misimus eas ad ipsum ad villa eius Kezye. Privatni arhiv Prvostolnog kaptola u Ostrogonu, lad. 25, sv. 3, br. 3. — Vémeri je čini se poslije smrti svog rođaka ostao i dalje u rizničkoj službi, 1507. vjerojatno utječuje porez na volove sedmogradskih Sikulaca: *Quellen zur Geschichte Sieb. Bd. I*, str. 469.

⁸⁶ *Usp. András Kubinyi*, Beriszló Péter és budai szereplése, u: *Budapest Regiségei*, 20 (1963), str. 125—136.

⁸⁷ U zapisniku o proglašenju svetom Margarete iz kuće Arpadove preslušan je svjedok Petar Tapolcsányi, njegova kuća stoji »... stabam apud fratres minores. ...« i na pitanje kako dugo živi u Budimu odgovara: »... osamnaest godina ili devetnaest. Monumenta romana episcopatus Vesprimiensis I. Budapest 1896, str. 292, 294.

⁸⁸ *János Karácsonyi*: *Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig* I. Bp. 1922, str. 154.

⁸⁹ *Emericus Szentpétery*: *Scriptores rerum Hungaricarum* Bp. 1937, str. 478.

⁹⁰ *Arpád Károlyi*: *Buda és Pest visszavivása 1686-ban*. Bp. 1936, str. 167.

osvajanja Budima god. 1686. ostala samo ruševina, a njezino je mjesto kasnije poravnano. God. 1736. dobili su zemljište karmelićani i na njem izgradili crkvu i samostan koji je opstojao do 1784, do odluke Josipa II o raspuštanju reda. Crkva je 1787. prema planovima Farkaša Kempelena preuređena u gradsko kazalište koje je djelovalo do god. 1924.⁹¹

Započeti zemljani radovi na obnovi otkrili su dio sjevernog zida crkvene lađe pojačanog sa dva pilastra s unutarnje strane i jednim vanjskim potpornjakom, kao i neke detalje zapadnog završnog zida i južnog zida lađe. Velik dio zidova sačuvan je samo u temeljima, nešto zida našli smo samo na sjevernoj strani. Poligonalna apsida crkve pojavila se već pri jednom ranijem iskapanju.⁹²

U crkvenoj lađi pokazao se ispod sadašnje površine u dubini do oko 150 cm prilično jednolik sloj nasut poslije razaranja god. 1686. U tom sloju i pod njim našli smo više oštećenih skeleta. Novovjeke karmelićanske i sred-njevjekovne franjevačke slojeve u grobovima nismo mogli razlikovati upravo zbog višekratnih poremećenja. Sa sigurnošću mogla su se utvrditi samo dva srednjovjekovna groba a nađena su u zapadnom dijelu lađe. Jedan je grob zidan od cigle (opeke), drugi od kamena. Kostii nisu nađene u grobovima ispunjenima istom »šutovinom«⁹³ kojom je nasuta cijela crkvena lađa.

Grob, zidan od kamenih ploča koji je dao za nas značajan nalazni materijal, dug je 220 cm, širok 160 cm i dubok 270 cm. Ova dubina je vjerojatno originalno dno i visina poklopca mogla bi se podudarati s visinom poda. U tom grobu našli smo nadgrobni spomenik Sigismunda Vémerija koji je obrađenom stranom ležao prema dolje, razbijen na tri dijela.⁹³

Dužina spomenika, izrađenog od crvenog mramora, iznosi 215 cm, širina 105 i debljina 25 cm. Mjere groba i nadgrobnog spomenika ne podudaraju se, stoga smo uvjereni da ne pripadaju jedno drugome i da je spomenik udaljen sa svog pravog mjesta i bačen u tuđi grob.

Napadno je da se na nadgrobnom spomeniku ne mogu naći nikakvi tragovi istrošenosti. Nije vjerojatno da bi kamen ležao na podu. Moramo za misliti da se nalazio nešto više od poda, možda na postolju, ili — što je vjerojatnije — da je bio uzidan u zidu.

Renesansni spomenik sastoji se iz dva dijela: gornje polje sa slikom i donje s natpisom. Slično raspoređene i dimenzionirane suvremene domaće nadgrobne spomenike možemo naći samo među djelima Ivana Firentinca.⁹⁴ Ali sumnjamo da bi naš spomenik potjecao iz njegovih radionica, jer njegova su prva djela nastala oko 15 godina kasnije. A manjka još i njegov karakteristični motiv vijenca. No na dvoru Vladislava II (1490—1516), koji je nastavljao građevinsku djelatnost vremena kralja Matije, morala je postojati i prije značajna klesarska radionica. Treba pretpostaviti da su te radionice oblikovale spomenuti tip nadgrobnog spomenika — koji se posve razlikuje od ranijeg gotičkog tipa — i da ga je kao po predaji preuzeo Firentinac. kasniji upravitelj tih radionica.

U udubljenoj površini gornjeg dijela spomenika uklesan je gore dan smrti pokojnika:

OBIIT A D MCCCCC
DIE VIII MENSIS
FEBRUA II

Slova natpisa su tipa *antiqua*, veličine 6,5 cm..

⁹¹ Budapest Műemlékei I. Bp. 1955, str. 474—480. — *Margit Claudel-Vladár: A Várzház története.* TBM X. (1943) str. 165—166.

⁹² Ovim zahvaljujem kolegi Győző Gerő što mi je prepustio rezultat iskapanja.

⁹³ Inv. br. 72. 2. 6.

⁹⁴ *László Gerevich: Johannes Fiorentinus und die panonische Renaissance.* Acta Historiae Artium. 1959. Str. 309—338.

⁹⁵ Poznat je opći poredak gotičkog nadgrobnog spomenika s natpisom: cijelu površinu spomenika pokriva reljef pokojnika ili njegova grba, a uokolo rubom kamena ide natpis.

Ispod ovog natpisa u sredini spomenika je desno razdijeljen grbovni štit u renesansnom stilu, u desnom se polju vidi plastično uzdignuta šestokraka zvijezda, a u lijevom polju uzdignut na lijevo okrenut jednorog i nad njim suvremena kraljevska kruna.⁹⁶ Grb okružuje žljebićima ukrašena vrpca.

Štit grba plastično se ističe na udubljenoj površini i fino je obrađen do najmanjih detalja. Vjerojatno je grobnu ploču i grubo obrađenu vrpcu oko groba izradila ruka različna od majstora koji je izradio grb.

Gornji veći dio ploče, polje s datumom smrti na vrhu i reljefnim grbom ispod njega, uokviren je jednostavnim vanjskim i drugim unutrašnjim oblo profiliranim okvirom. Donju trećinu ploče, odijeljenu od gornjeg dijela ravnim okvirom, ispunja natpis uokviren profiliranim prema unutra užljebljenim okvirom:

MOLE SIGISMUNDUS IACEO
SVB MARMORIS HVIVS WEMERIAE
LVCTVS CORDOLIVMOZ DOMVS
THEZAVRVM TENVI REGIS DVM
VITA MANEBAT ZAGRABIA A ELE
CTVS PRESVL IN AEDE FVI ANTE
SED OCCVBVI OZ TRADITA SACRA
FVSSSET MITRA DECVS CAPITI PONTIF
ICALE MEO

Slova natpisa su tipa *antiqua*, veličine 5,5 cm.

Klesar nije posve točno urezao tekst, vjerojatno ga nije razumio, inače ne možemo razjasniti na više mjesta naknadno uklesana pojedina slova.

Natpis je epitaf u stihovima:

Mole Sigismundus iaceo sub marmoris huius
Wemeriae luctus cordoliumque domus
Thezaurum tenui regis dum vita manebat
Zagrabiae electus praesul in aede fui
Ante sed occubui quam tradita sacra fuisset
Mitra decus capiti pontificale meo

Natpisi u stihu su doduše poznati s kraja XV i iz XVI st., ali ih je sačuvano samo nekoliko. Naš nadgrobni kamen je stoga značajan, jer je njegovim nalazom povećan njihov broj, kao i po tom što natpis sam po sebi predstavlja izvrsno umjetničko djelo.

Prema tekstu moramo ga odvojiti od onih nadgrobničkih natpisa koji obrađuju prije svega vjerski sadržaj, kao literata Istvana⁹⁸ ili Nikole Bathorija.⁹⁹ Upada u oči da je tekst po stilu i sadržaju vrlo sličan natpisu zagrebačkog biskupa Osvalda Thuza.¹⁰⁰

⁹⁶ Po mišljenju profesora L. Bernáta Komorovitzsa smjio je kao istaknuti kraljevski čovjek unutar štita upotrijebiti kraljevsku krunu, što je možda primio kao dar. Ali ne smije se pustiti iz vida mogućnost da je na štitu možda prikazana intula biskupova. Ovime zahvaljujem gospodinu prof. L. Bernátu Komorovitzsu na dobrohotnom usmenom saopćenju.

⁹⁷ Ovime zahvaljujem kolegi Gézi Erszegiju za čitanje natpisa.

⁹⁸ *Martinus Georgius Kovachich*: *Formulae solennes styli*. MDCCXCIX. Str. XIX.

⁹⁹ *Ferencz Budai*: *Polgári lexicon*. Pest 1866. Str. 98–100.

¹⁰⁰ Njihovi odnosi obrađeni su u I dijelu. —

ZAGRABIAE OSVALDVS MANET HIC SVB
MARMORE PRAT'SVL
EXEMPLVM VERAЕ QVI PROBITATIS ERAT
FAMA SVVM CELEBRAT PERFEAT NE
PVLVERE NOMEN
VIRTVTVM MERITIS SPIRITVS ASTRA TENET

Nepoznato nam je ime sastavljača epitafa, ali ako uzmemo u obzir humanističku obrazovanost i školovanje Sigismunda Vemerija,¹⁰¹ auktora moramo tražiti u njegovoj najužoj okolini, na kraljevskom dvoru, vjerojatno u kraljevskoj kancelariji.

Nalaz renesansnog nadgrobnog spomenika u franjevačkoj crkvi u budimskoj tvrđavi potvrđuje ime i imenovanje takvog zagrebačkog biskupa kome je smrt spriječila posvetu i papinsku potvrdu te je stoga bio nepoznat dosadašnjim pokoljenjima.

¹⁰¹ Vidi bilješku 32.